

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI

FACULTATEA DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

CITIREA CREATIVĂ ȘI SCRIEREA COLABORATIVĂ ÎN MEDIUL DIGITAL. TEORIA WRITER RESPONSE

Conducător științific

Prof. Univ Dr. Corin Braga

Doctorand

Ruxandra Elena Bularca

2013

Cuprins

Motivație. Forme creative născute digital	1
Capitolul 1:	
Introducere	7
Abordare.....	10
Teoria Writer Response.....	13
Literatura post-tipar.....	14
Relevanța studiului.....	18
Capitolul 2	
Citirea creativă -De la Reader Response la Writer Response	19
2.1 Introducere.....	21
2.2 Ce spun teoreticienii: o (re)întoarcere la tradiția literară	
Teorii orientate către cititor și profețiile lor neîmplinite.....	25
2.2.1 Întemeierea subiectivității lectoriale. Fenomenologia.....	28
2.2.2 Teoria receptării.....	30
2.2.3 Stilistica afectivă și noua față a criticii Reader Response.....	35
2.2.4 Ce se petrece în spațiul anglofon?.....	41
2.3 Reîntoarcerea la text – era digitală.....	47
2.3.1 Modelul Catedralei	50
2.3.2 Modelul Bazarului.....	52
2.3.3 A citi în stil bazar.....	54
2.3.4 Ce anume și cum citește cititorul digital? Ergodicitatea.....	57
2.4 Cum m-a învățat Internetul să citesc.....	60

2.4.1 Ce înseamnă un nativ digital sau Cititorul creativ.....	62
2.4.2 Cribda în Academie.....	66
2.4.3 Excurs - Ce (poate) rămâne din Carte?	68
2.5 Cărțile rețelare.....	80

Capitolul 3

Colaborativitatea. Cadru general-simptome.....	86
3.1 Premise teoretice sociale - Teoria stigmergică a colectivității creatoare	86
3.1.1 Colaborarea ca participare, contribuție și stigmergie.....	90
3.2 Premise tehnologice. Cultura Web.....	94
3.2.1 Scurt istoric al rețelei INTERNET - Rețeaua 1.0.....	95
3.2.2 World Wide Web.....	96
3.2.3 Prima bulă a Internetului.....	97
3.2.4 Web 2.0 sau ce-a întâmplat după căderea bulei dot.com – Read/write web..	98
3.3 Impactul lui 2.0 sau societatea creativă.....	101
3.3.1 Ce înseamnă WEB 2.0 pentru literatură.....	102
3.3.2 Publicarea fără cost.....	104
3.3.3 Implicații culturale.....	105
3.3.4 Modelul de construcție al unei cărți născute digital.....	108
3.4.1 Teorii literare New Media - hipertextul în era colaborativă.....	111
3.4.2 Componenta orală în hipertextul colaborativ.....	119

Capitolul 4

Colaborativitatea în teoria WRITER RESPONSE.....	121
Introducere.....	122
4.1 Web 2.0 și diluviul culturii participative.....	123

4.1.1 Web 2.0 și practicile participative.....	125
4.1.2 Trăsături distopice ale fluxului participativ sau politicile amatorismului...	129
4.1.3 Cum se poate preveni distopia sau rolul curatorului interactiv în modelarea prosumatorilor.....	132
4.2 Critica 2.0 ca alternativă și figura Percipientului	135
4.3 .O arhitectură a colaborării între percipienți – Teoria Writer Response Contribuție, Participare, Stigmergie.....	146
4.3.1 De ce să colaborăm? Ce este colaborarea și de ce avem nevoie de ea.....	148
4.3.2 Bazarul de povești și arhitecturile sale.....	153
4.3.3 Arhitectura ideală pentru un mediu de scriere colaborativă de tip Writer Response.....	159
4.3.4 Rolul narării ca process.....	164
4.3.5 Remedierea colaborării.....	170
4.3.6 Problema identității.....	171
4.3.7 Rolul percipientului.....	175
Concluzii.....	176

Capitolul 5

Scrierea Contributivă.....	180
5.1 Caracteristici ale scrierii colaborative contributive.....	181
5.1.1 Studiu de caz: Blogul carte.....	185
5.1.1.1 Ce este un blog.....	185
5.1.2 Read/Write Web și blogurile.....	186
5.1.3 Dinamica unei cărți arborescente de tip blogular.....	188
5.1.4 Blook - Cartea – blog.....	192

5.1.5 Cum funcționează o platformă pentru blook-uri - YouWriteOn.com.....	193
5.1.6 Cum arată un blook în lucru pe platforma YouWriteOn.com.....	196
5.2 Studiu de caz: Ketai Bunko - Ketai shosetsu	
Romanele de telefon mobil: cele mai portabile best-seller-uri.....	199
5.2.1 Ketai Bunko: ficțiunile “mobile”.....	200
5.2.2 Instrucțiuni de utilizare.....	203
5.2.3 De ce Japonia.....	205
5.2.4 De ce să citim romane celulare? Și de ce să le scriem.....	205
5.2.5 Triburile degetului opozabil.....	207
5.2.6 Literatură capricioasă sau grafomanie.....	209
5.3 Concluzii - Constelația cărților-arbore.....	211

Capitolul 6

Scrierea Participativă	215
6.1 Caracteristici ale scrierii colaborative participative.....	216
6.1.2 Abordare.....	220
6.2 Influențe ale scrierii participative din mediul digital.....	221
6.3 Dinamica unei cărți radiare.....	222
6.4 Creativitatea <i>open source</i> și provocarea adusă originalității	
Toate drepturile inversate: <i>Jenny Pretutindeni</i>	224
6.5 Cărți rețelare radiare de tip platformă deschisă.....	229
6.5.1 Proiectul <i>Căi de zbor</i>	230
6.5.1.1 Dinamica unei cărți radiare complexe.....	232
6.5.2 Proiectul <i>inundațiilor din Los Angeles</i>	235
6.6 A trăi pentru a-ți posta viața	
– scrierea participativă radiară de tipul jocurilor de realitate alternative.....	238

6.6.1 Publicul a murit. Trăiască publicul – Influențe ale spunerii de povești transmedia.....	240
6.6.2 Ceci n'est pas un TV-show. <i>Adevărul despre Marika</i>	245
6.6.3 <i>Conspirația Binelui</i>	247
6.6.4 Limitele ficțiunii.....	250
6.6.5 Construirea de lumi.....	251
6.7 Concluzii.....	256

Capitolul 7

Scrierea stigmergică	260
7.1 Caracteristici ale scrierii stigmergice.....	261
7.2 Studiu de caz - <i>Un milion de Pinguini</i> al editurii Penguin Books	265
7.2.1 Ce este un roman Wiki.....	270
7.2.2 Percipienții într-o carte rețelară de tip nor.....	274
7.2.3 Tiparul narativ în cartea-nor.....	279
7.2.4 Cronotopul carnavalesc	282
7.2.5 Percipientul ca personaj.....	288
7.2.6 Colaborarea în cartea-nor.....	292
7.3 Citirea creativă în cartea-nor.....	294
7.3.1 Navigarea unei cărți-nor.....	298
7.4 Concluzii.....	302

Capitolul 8

Concluzii

Noua scriere și rețeaua 2.0.....	306
Bibliografie/Webografie.....	317
Anexe.....	333

Citirea creativă și scrierea colaborativă în mediul digital. Teoria *Writer Response*

Cuvinte cheie: colaborare în masă, teoria *Writer Response*, percipient, carte rețelară, carte arborescentă, carte radiară, carte nor, platforme literare de socializare, scrierea contributivă, scrierea participativă, scrierea stigmergică, scrierea colaborativă, ficțiune online, citirea socială.

Rezumatul tezei de doctorat

Teza intitulată *Citirea creativă și scrierea colaborativă în mediul digital. Teoria *Writer Response** se plasează la intersecția dintre teoria literară, practicile colaborative, istoria artei, epistemologie și cultură digitală.

Studiul prezintă o grilă teoretică pentru contexte specific colaborative și se focalizează pe colaborarea creativă în masă în mediul online. Analiza încearcă redarea unei arhitecturi și a unei bune practici colaborative care descrie mecanismele emergente ce au dus la propagarea colaborării în masă în mediul Web 2.0 și în Read/Write Web. Teza încorporează o definiție și o grilă generală pentru

colaborarea discursivă și semantic-distributivă, contribuind din punct de vedere filologic astfel la deja cunoscutele tentative de a crea o *Teorie Generală a Colaborativității*.

Această teorie constituie un instrument de interpretare. Există numeroase exemple (din Europa și de pe alte continente) care nu au fost introduse în acest studiu datorită faptului că acesta nu pretinde a exhaustiviza domeniul, ci pur și simplu a oferi o grilă de interpretare acestor fenomene de colaborare. Studiile de caz ilustrează fiecare mod de scriere colaborativă dintre cele discutate (contributivă, participativă și stigmergică) fără a pretinde să includă toate experimentele de acest gen întreprinse vreodată.

Teza de față se adresează doar auctorialității colaborative și încearcă să observe procesul scrierii determinat de colaborarea în masă, adică a mai mult de 50 de persoane.

Lucrarea definește în sens general colaborarea ca *actul de a lucra împreună pentru a produce sau crea ceva*, pentru a o instanția mai apoi detaliat în cazul fiecărei practice de scriere colaborativă. Această generoasă definiție se adresează tuturor formelor de colaborare întreprinse pentru a produce conținut într-o *platformă de socializare literară*. A recunoaște sau a reprezenta procesul auctorial în aceste lucrări-platforme nu a fost un lucru ușor, iar formele colaborării evidențiate în procesul de scriere într-o platformă au fost deseori dificil de identificat.

Platformele literare sau cărțile rețelare, după cum le-am numit, implică o formă de colaborare de masă în care o comunitate de indivizi se asociază pentru a produce text.

Teoria *Writer Response* nu se referă la autori consacrați deja ci oferă o voce maselor de autori amatory sau aspirant care își manifestă latentul (sau nu) în rețea. De aceea teoria pe care o propun își găsește originile în teoria *Reader Response* și în citirea socială ca practici care au oferit cititorului șansa de a colabora și el la producerea de text, învățând *din mers*, cum s-ar spune, să activeze într-o platformă, să respecte neticheta acesteia (codul bunelor maniere în rețea) și să apere regulile inerente de coerență textuală.

Studiul de față propune o teorie-instrument pe care o numesc *Teoria Writer Response* pentru analiza spunerii de povești co-auctorială. Această spunere de povești trebuie tratată ca proces, mai mult decât un simplu produs, într-un context epistemologic discursiv post-teoretic. Astfel, colaborarea în masă online, cu trasături de *performance*, ridică anumite probleme care se declară depășite de vechile grile și planuri post-structuraliste, înglobând moduri de construcție de comunități și platforme ce înlesnesc conceperea de text și poveste în simultaneitate.

În crearea acestei teorii am realizat ca termenul de platformă (unul tehnic la origine, în rețea) oferă o limitare tehnologică obiectului de studiu. Conceptul central al acestei teorii pe care o propun este auctorialitatea *cărții rețelare*. Platformele rezultate din scrierea conectată, pe care le numesc *carti rețelare*, datorită ideii de mănunchi de pagini legate între ele, sunt deschise, au un conținut alterabil de către orice cititor, au o structură dezagregată și părți care pot deveni interșanjabile. Aceste *cărți rețelare* sunt experimente sociale prin natură, iar colaborarea în masă este maniera lor principală de scriere.

Ele sunt procesate prin implementarea unor căi textuale de urmat sub forma unor *hyperlink*-uri – hiperlegături.

Cartea rețelară (in instanțele ei *arborescentă*, *radiară* și *nor*) este termenul utilizat pentru a reprezenta și descrie procesul de creație, transmitere și receptare a acestor opere nu doar ca produs finit ci și ca mod de scriere.

Pentru a ilustra *cartea rețelară* și a o delimita de cartea tipărită am recurs la două concepte preluate din manifestul open source *The cathedral and the bazaar* al lui Eric S. Raymond (care inițial se referea la producția de software), aplicând aceste concepte la literatură. Am identificat astfel două forme distincte: *cartea catedrală*, care urmărește îndeaproape conceptele tradiționale ale teoriei literare și *cartea bazar*, care propune o autoconștientizare a mediului său de redare și care înlocuiește elementul uman cu ceea ce voi numi mai departe – *percipient*.

În continuarea modelului *catedrală* am ales să analizez și câteva cazuri în care mediul de redare al cărții tipărite devine conștientizat și utilizat ca materie primă pentru opere sculpturale.

Următoarea etapă în procesul logic de creare a acestei teorii a fost să înlocuiesc termenii de *cititor* și *autor* (insuficienți ca instrumente în mediul digital) cu termenul de *percipient*. Pe scurt, un *percipient* are mai multe roluri – cel de cititor, re-cititor, autor, curator de conținut, *platformer* (utilizator educat în ceea ce privește platformele și rețelele de socializare), bun cunoscător al aparatelor de redare (tablete, telefoane mobile, computer), îndeplinind și rolul unui agent de autoficționalizare. De asemenea, *percipientul* privește ciornele

creative, metatextele și paratextele ca parte a procesului de scriere și, implicit, al *cărții rețelare*.

În vreme ce majoritatea puținelor lucrări de specialitate se concentrează pe text, noutatea acestui studiu de ficțiune colaborativă constă în faptul că am ales să ofer un spațiu amplu de analiză agentului activ, omul care scrie în spatele ecranului, *percipientul* care operează și își fructifică prin *contribuție, participare și stigmergie* propriul său parcurs de lectură și scriere.

De aceea am pornit de la ideea lecturii sociale și nu a producției de text.

Este desigur de cuviință să punctez faptul că în fiecare studiu de caz cititorii au avut ocazia de a deveni scriitori. Bineînțeles, mulți dintre aceștia au ales să fie doar simpli observatori și să efectueze citirea produsului final. Lucrarea de față are ca obiect de studiu doar cititorii care au ales să contribuie la acest produs final prin colaborare discursivă, manifestându-și prezența în cadrul experimentului prin text efectiv.

Procesul care explica ipotezele angrenate în mecanismul lectorial este unul pe de-o parte diacronic, unde punctez etapele de emergență și apoi autonomie a discursului cititorului (deoarece teoria *Writer Response* oferă o componentă discursivă unui cititor până acum mut și intuit de către cel care scrie). Pe de altă parte încerc să stabilesc originile cititorului digital, așa cum apare el în splendoarea lui creativă rețelară, în oralitate, o vreme când creatorul se confunda cu *performatorul* (recitatorul, oratorul, retorul) și citirea era ceva mai mult decât secvențialitatea lineară a șirurilor indiene de litere așternute orizontal într-o sarcină unilateral valabilă.

Demonstrația cuprinsă în paginile acestui studiu este bazată pe trei tipuri de scriere, axate pe colaborarea discursivă, care poartă blazonul întemeierii de *cărți rețelare* de tip platformă, multifacetate și în continuă modificare în lumea anglofonă. Aceste trei tipuri sunt: *scrierea contributivă*, *scrierea participativă* și *scrierea stigmergică*. Am urmărit să tratez studiile de caz într-o gradație ascendentă în ceea ce privește autonomia cedată *percipientului* și controlul procesului de narare care transformă simpli cititori în scriitori și producători de text, poveste și lume.

Am scris un program care permite o analiză vizuală și o reprezentare grafică a firelor narrative principale ale diferitelor *cărți rețelare* din studiile de caz, nodurile narrative inactive, narațiunile focar de interes redus, paginile de discuții între percipienți și narațiunile în curs de desfășurare. Acest soft a urmărit dinamica acestor *cărți rețelare* până în momentul încheierii lor.

Scrierea contributivă face obiectul unei scrieri finite care generează *cărți arborescente* ca baze de date ale unor posibile finaluri narrative și suprapuneri de fire narrative dintre care doar unele vor intra în povestea finală – precum cele existente în fanfiction sau multiversuri – opere cu mai multe universuri narrative. *Ketai Bunko* – romanele de telefon mobil, cărțile bifurcate pe platforma literară de promovare individuală și recenzare real-time *YouWriteOn.com* și blogurile de literatură servesc ca studii de caz pentru acest capitol. Acesta este un tip de scriere extrem de sensibil la public.

Scrierea participativă face obiectul scrierii cu ajutorul platformelor - externe sau interne - care operează prin *cărți radiare*. În cadrul acestui mod de scriere se pot observa situații în care *lexia sau*

fulcrum-ul, un nucleu narativ, generează multiple narațiuni autonome care variază într-un anumit grad față de nucleul inițial. Acest tip de narațiune este exemplificat prin *cărțile rețelare Jenny Pretutindeni, Căi de zbor, Proiectul inundațiilor din Los Angeles și experimentele transmedia de tip Alternate Reality Games (jocuri de realitate alternativa) Adevărul despre Marika și Conspirația pentru Bine*. Acesta este cel mai creativ tip de scriere din punct de vedere al formei și al platformelor implicate în procesul scrierii.

Cea de-a treia instanță, *scrierea stigmergică*, este de cele mai multe ori apanajul a ceea ce se numește literatură *wiki* (același sistem pe baza căruia funcționează enciclopedia Wikipedia) și este o scriere potențial infinită, ce generează *cărți-nor*, axate pe procesul lor de creare și nu pe produsul lor finit.

Stigmergia este o abordare alternativă în studiul termitelor. Această abordare consideră că acțiunea lor este determinată de mediul în care acestea activează și nu de o inteligență colectivă apriorică.

Scrierea stigmergică funcționează precum un *performance*, iar produsul este în continuă schimbare - modificările acestuia se fac simultan de către *percipienti* care pot adăuga, edita sau șterge textul scris de ceilalți. În această categorie nu există un univers sau nucleu predefinit, singurele limitări și reguli fiind cele de ordin tehnic (ale platformei, mediului), iar colaborarea se face ad hoc. Studiul de caz analizat în detaliu în această circumstanță este *Un milion de pinguini*, experimentul prestigioasei edituri britanice Penguin Books. Caracteristicile percipientului se manifestă plener în cadrul acestui tip de scriere.

Teza de față atestă că toate contribuțiile și interacțiunile sociale într-o *carte rețelară* devin parte din textul final al cărții (*arborescentă, radiară sau nor*). Fiecare adnotare făcută de un cititor devenit autor și fiecare *link* (legătură în text) face parte din procesul de colaborare care produce o *carte rețelară*. Această modalitate de scriere face vizibilă legătura între cititori și scriitori într-un mod în care o carte tradițională de hârtie nu poate. Printr-un istoric de interacțiuni și conversații colaborarea în cauză creează atât opera cât și performativitatea determinată de rețea.

Această cercetare alege ca obiect de studiu platformele literare care conțin lucrări de ficțiune - și nu lucrări non-ficționale precum Wikipedia – pentru a aprofunda înțelegerea procesului de auctorialitate colaborativă.

Datorită faptului că Internetul este un mediu relativ tânăr, cu canoane volatile, m-am referit la orice formă de proiect colaborativ cu caracter literar nu ca *literatură digitală*, ci ca la o *practică literară*.

În crearea acestei teze am utilizat perspectiva teoriei literare, până la un punct, pentru a stabili conexiuni cu o cultură orală și scrisă care mi-a permis să aprofundez natura scrierii colaborative și a acestor platforme. Perspectiva culturală și cea tehnologică au fost vitale pentru revelarea profunzimii contextului fiecărui studiu de caz și a semnificației culturale a rolurilor autorului și cititorului și poziția textului în această constelație.

În concluzia tezei am prezentat câteva micro-modele de business pentru practicile editoriale de care pot beneficia aceste *cărți rețelare*.

Teoria *Writer Response*, dezvoltată de acest studiu, dorește să fie o abordare transdisciplinară a creativității de rețea ca alternativă la

teoriile literare digitale deja existente, însă concentrată pe colaborarea în masă pe Internet; o teorie generată de rețea pentru *cărțile rețelare*.